[illegible]

[illegible]

بسم اللہ الرحمن الرحیم

نذر سلطانی

الحمد للہ وکفی والصلوۃ والسلام علی رسولہ المصطفی والہ المجتبی و اصحابہ المهتدی اما بعد اس نصاب کی تالیف سے پہلے جسکا یہ دیباچہ ہے فیض شاہجہانی نصاب بے نظیر حیات عزیزی قادر نامہ میری چند نصابین طبع ہو کر شایع ہو چکی ہین اندنون چونکہ آقاے نامدار شہریار کامگار علیا حضرت جناب نواب **سلطان جہان بیگم صاحبہ** رئیس دلاور اعظم طبقہ اعلاے سلطنت ہند و رئیسہ بھوپال دام اقبالہا کی قدردانی علم و ہنر کا آوازہ عام طور پر آویزہ گوش جہان ہو رہا ہے اس نظر سے مین نے چاہا کہ ایک اور نصاب بطرز جدید و روش تازہ لکھکر صاحبزادہ عالیشان سمو المکان حاجی **محمد حمید اللہ خان صاحب** بہادر زید اللہ اقبالہ کے لئے بحضور جناب ممدوحہ پیش کرون چنانچہ یہ نصاب

چارسو دس شعر کی مختلف تجانیس و متعدد بحورین تالیف کی اور حضور سرکار عالیہ کے نام نامی سے معنون کر کے **نذر سلطانی** سے موسوم کیا جناب باری سے دعا ہے کہ یہ نذر سلطانی فیض نظر خاقانی سے بہرہ یاب ہو کر فائدہ بخش خاص و عام ہو اور یہ ناکام اپنی محنت کے صلہ سے شاد کام ہو

الٰہی تا زمین و آسمان ہے — الٰہی تا وجود انس و جان ہے
جہان مین تا نظام سلطنت ہے — زمانہ مین قیام معدلت ہے
رواج علم و فن جبتک ہے باقی — زبانون پر سخن جبتک ہے باقی
جہان ہو اور سلطان جہان ہو — معین اقبال طالع کامران ہو

رہے سایہ مین اُسکے ساری اولاد
ہمیشہ کامگار و شاد و آباد

مثنوی در بحر رمل[۵] متضمن تجنیس ناقص و تجنیس تام و تجنیس خطی و تجنیس مقلوب و محتوی صنعت توشیح یعنی اگر سر ہر تجنیس جمع نمایند (قدردان فیض رسان سکندر شوکت دارالنشان کسریٰ عہد حاتم زمان عُلیا حضرت نواب سُلطان جہان بیگم صاحبہ رئیس والا و اعظم طبقہ اعلاے سلطنت ہند و والیہ ریاست بھوپال دام اقبالہا) بر می آید

۵ بحر رمل مثمن محذوف

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

[illegible]	تجنیس ناقص	[illegible]	تجنیس تام	[illegible]	تجنیس خطی	[illegible]	تجنیس مقلوب
ق	قدر و یک و قدر عزت	د	داو بخشش عدل داو	ر	رغبت جامہ جب و سعت	و	داب خصلت یج باد
ا	انیسہ بٹی ابنہ کینہ	ت	تا ہی نے حلقوم تاے	ف	فحص نگینہ قحص سینہ	ی	یال عرف و درد لای
ض	ضیف پہلو حنیف مہمان	ر	روح رحمت روح جان	س	سنت شش جہت نشان	ا	آج کدو و جا مکان
ن	نیل پایا نیل و سمہ	س	سنگ پتھر وزن سنگ	ک	کیف کیونکر کنف شانہ	ن	نول بخشش لون رنگ
د	دیر جامہ دین ملت	ر	رجل عہد و رجل پاے	ش	شجنہ والی سجنہ نعمت	و	واو بیٹیا داو داے
ک	کحل تیرا کحل سرمہ	ت	تان دہان و تان تنہا	ذ	ذرہ کوڑا جوار ذرہ	ا	ارس آنسو گہرا

حروف	تجنیس ناقص	حروف	تجنیس تام	حروف	تجنیس خطی	حروف	تجنیس مقلوب
ر	رہب در نا رہب لاغر	ا	از قیمت قدر آزر	ن	نجم ملنا نجیم اختر	ش	شوم ممسک موش فرز
ا	اخ برادر اخ شمیدن	ن	نفس جان و نفس عا	ک	کیس کیسه کبس فتن	س	سرب سیسا برس بار
ر	ربع منزل ربع چوتھا	ی	یار موصل و بست یار	ع	عرصه میدان عرضه حیله	ہ	ہار عقد و زاره بار
د	دسته قبضه و پیه پیتھر	ح	حد کناره حد عزائز	ا	اسپ گھوڑا اسپ تجر	ت	تیپ سپاه و بیت دام
م	میل گملا میل رغبت	ز	زر گزیدن زر طلا	م	مرد بالس مزد اجرت	ا	اوس شبنم جسد سوا
ن	نیر با شمس نیر	ع	عقل قلعه عقل رای	ل	لبث دیر و لیث		یان ہذیان کوچه ناک
ا	اربه عقده اربه حیله	ح	حول پھرنا حول سال	ض	ضیح گوگل صبح بکره	ر	ریق ثقل و قیر ال
ت	ترس خوف و ترس جنتر	ن	نار ریان آگ نار	و	واثر باج و وار حمله	ا	ال خویشی لا بیار
ب	بعد پیچھے بعد دوری	س	سان فسان و سان	ل	لوچ احول لوچ تختی	ط	طب دانا بطح ربط
ا	اذن گوش و اذن رخصت	ن	نظره عیب و نظره درد	ج	جول عزم و جول قو	ہ	ہم ہلال و مه قمر
ا	ارد مثل و ارد غصه	ن	نال گنا ناله تال	ب	بوته گمرا و بوته بتیا	ی	یوم روز و موی بال
گ	گرد خاک و گرد خیمه	م	مان مشابه مان اتا	ص	صب گرانا خصب کینه	ا	ارب دانش بد بیرا

حروف القاب	تجنیس ناقص	حروف القاب	تجنیس تام	حروف القاب	تجنیس خطی	حروف القاب	تجنیس مقلوب
ح	حب گولی حب محبت	ب	بیر طوفان چاہ سیر	ہ	ہور سورج ہو خلقت	ر	ریو مکر وہوش ویر
ی	یل طریق ویل بہادر	ی	یاد خاطر حفظ یاد		سیار سایان سیار اشتر	د	دار سولی رکیم راد
ل	لب کنارہ لب خلا	ا	ام مادر ام گروہ	و	وافی کامل واقی کثر	ر	رف نکوئی فرشکوہ
ا	الیہ جانب الیہ دنبہ	ع	عار عیب وعار شرم	ظ	ظل سایہ ظل رشاشہ	م	مرج فلفل حریم صرم
ط	طعم لذت طعم کھانا	پ	پر تیر آغوش پر	ق	قد بالا فند تنہا	ہ	ہر شکستن دہ عشر
ا	اکلہ خارش اکلہ لقمہ	ع	عم گروہ وعم چچا	ل	لوت قوت لوت ننگا	ا	این اشتر نو نیا
ی	یلمہ یلمق یلمہ چاپا	س	سپ چادر سپ رواسپ ریسمان	ل	لیک لیکن لنگ لنگڑا	ط	طرف چشم فرط آن
ن	نصب فتحہ نصب حصہ	ت	تار تانا تنگ تار	ہ	ہدیہ تنہ صلح وہدیہ تحفہ	ن	ندہتا دن نہار
و	دیر گنبد دیر وقفہ	و	ویل تختی ویل پاس	و	وترہ خالص بیل ویرہ	ا	ارہ آرا ہیرا پاس
ل	لچہ بانگ ولچہ چاہ	ی	یال گردن روی یال	ہ	ہڑ بلیلہ ہسڑ بلی	ر	ریس عصارہ سر خیال
ی	پیسر زنی پسر روت	ا	اصر پیچان اصر بار	س	سدہ چوکھٹ شدہ آراستہ	ت	تام پورا مات ہار
پ	پچنگل پنجہ پیسکی	ہ	ہنگ لشکر سنگ تاک	ہ	دسنی علہ شرح وستی	پ	پیچ حمایت جیب بسیار

له وافی بروزن باقی ذکر شد بفتح کاف تازی و سکون زای معجمه فتح نون پرنده ایست کہ نمیدی آنرا گنجشک گویند
عله بلیجه بضم یای تحتانی معجمه در تغاری

سه خواندن … فتح قسط …
قاف و قنب … شیشه …
سه پیرا … خیمه
… پید … را
معامله …
… جهیز

(The margin notes are handwritten and only partly legible.)

حروف القاب	تجنیس ناقص	حروف القاب	تجنیس تام	حروف القاب	تجنیس خطی	حروف القاب	تجنیس مقلوب
ا	اتر نشیت و ازر جاک	ل	لت لکد لت کو منا	و	ویک ورغا دنگ شتندر	ا	ادج ذرد وجخ جوا
م	ملک آن و ملک شاہی	ا	ارب عضو و ارب شر	ق	قدس پاکی قدس کری	ب	بیر دوسر او ریب در
ا	است مقعد است بادی	ل	لال احمر گنگ لال	ہ	ہتیر ہیجڑا ہتر سختی	ا	اٹس بناو ساٹسال

باب خاتمہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

مثنوی در بحر رمل متضمن تجنیس تام و ازان ششصد و بست و پنج بیت ۸ نعت نسخه

حق خدا اللہ ایزد ہے صمد — حق سزاوار و جری مہتر
جبر نیکوکار سلطان مرزبان — حبر دانشمند دہقان مرزبان
سلطنت شاہی حکومت داوری — سلطنت غلبہ خصومت داوری
عہد عصر و دہر جگ دوران زمان — عہد پیمان این وقت و آن زمان
قلب دل بال و جنان ہردہ ضمیر — قلب واژون اوندھا اندیشہ ضمیر
قن رہی مملوک ہے رق مولا غلام — قن بگو طفل و صبی لڑکا غلام
ریش گہاو خستگی قرحہ فگار — ریش گہائل زخمی و خستہ فگار
پاگہ جاہ و مکانت مرتبہ — پاگہ اصطبل کرت مرتبہ
عین ذات و طینت و گوہر گہر — عین ترا نور کہہ دُر جوہر گہر
لخت قطعہ پاش ٹکڑا پارچہ — لخت تہوڑا لبس کپڑا پارچہ
ترس مجول ڈہال جنا اسپر ستر — ترس صلب و سخت لغل استر ستر

۱ بحر رمل مسدس محذوف فاعلاتن فاعلاتن فاعلن
۲ تجنیس تام آنست که دو کلمه متشابه در نظم یا در نثر آورده شود و در قرأت و کتابت یکی باشند و در معنی متغایر و در حرکات و سکنات میان ایشان اصلا تفاوت زیادتی و نقصان نباشد چون

سال سعبر فلک کشتی جاریہ — سال سا گہو ڑ داہ لونڈی جاریہ

مہر سورج شمس خور بیضا غزال — مہر الفت انس۔ ہرنوٹا غزال

ثور کانی طلب و غذیہ سمہ — ثور طغیا گاؤ۔ پوشیدہ سمہ

صبغ رنگ و فام یام و صبغہ لون — صبغ سالن ادم۔ قسم و گونہ لون

کوچ دفتہ صیصہ و نحو اشد کوف — کوچ رحلت۔ کوکن الو ہا ہبہ کوف

بالو تشنک چاندانہ لامعہ — تالو کام و نگ۔ بہتیلا لامعہ

کو اغاق و زاغ صدر و سینہ جنب — کوالو دہ کنج تھراں کیسہ جیب

سوتا خفتن۔ مذنب و عاصی اثیم — سوتا عسجد۔ کاذب و واشی اثیم

سوبا خفتہ۔ کور نابینا بصیر — سوبا شبیت۔ دیکھتا بینا بصیر

بہوتر او رخف سلستہ جنگل پر شرے — سوترالا لوگر و نا۔ بیستہ شرے

ہنسلی آخور ترقوہ سر دار عین — ہنسلی زیور سی پرگہ۔ اشرفی دینار عین

پہتا لاندر تیج بالا لی سر — پہتا سا باط۔ آگہری قرشی شیر

چتکی انگشتک قراح و سحرہ طیب — چٹکی نیک قصد خوشبو لقمہ طیب

کہانا خوردن اکل۔ ڈر ہیب تہیب
چٹیا مہد و پوز بخش و بہرہ سوط
بھرنا آمودن۔ بریدن کاٹنا
توڑا بدرہ پیشہ صنعت و شترنج
چوٹی قلہ۔ روح مہجہ جی روان
بلی ستور و ہرس۔ تدبیر بند
گہاٹا نقصان قیدی و بندی نوا
باڑہ پرچین مقبض و دستہ نصاب
جہوٹا پسخوردہ اوشی کوا غراب
گہاٹ مشرب آبخور۔ بھاری گران
کانٹا شوکت خار۔ کہف و غار ہنگ
تالی دستک۔ ناخوش آزردہ زہیر
پالنا پروردن ورب میوہ بار

کہانا ماکول و خورش۔ عظمت نہیب
چیتا سر حینوس (یونانی)۔ کوڑا درہ سوط
بھرنا آغشتن۔ گزیدن کاٹنا
توڑا قلت۔ مزد و اجرت و ترنج
چوٹی موی بافتہ۔ جاری روان
بلی دربند و غلق۔ زنجیر بند
گہاٹا کشکاب آش جو۔ روزی نوا
پاڑہ حد و مر۔ پونجی سرمایہ نصاب
جہوٹا کاذب۔ پیچ جعد پالا غراب
گہاٹ معبر قیمتی غالی گران
کانٹا عوق چاہ جو۔ پیا ہنگ
تالی مقلد۔ بچش و نجہ زحیر
پالنا مہد و گوارہ۔ وقفہ بار

چاہ خواہش آرزو پیتل برنج — چاہ بیر وحب کنوان چاول برنج

کر خراج و باج۔ بہری فرفرہ — بہرا اصم اطروش۔ جلدی فرفرہ

سوپ منسیف غلہ افشان باشید طوط — سوپ پاپی ما رپسینا خنیہ طوط

کان سمع گوش۔ توک و دیدہ عین — کان معدن کہان تیغ چشمہ عین

کالا اسود۔ زعفران بخوان جید — کالا اسامان۔ تن بدن جثمان جید

خال تل جگنو چراغہ آتشک — خال چہپالا گرمی جہرہ آتشک

دودہ کاجل کجل سرمہ توتیا — دودہ کنبا۔ نیلا تہوتہہ توتیا

امر شغل و کار۔ دشواری عسر — امر فرمان۔ حرز یسی رفیقی عسر

دوش منکب کتف سینگی کوپہ شاخ — دوش دیشب۔ دالی غصن و قضیب شاخ

آشنا تیراک۔ افسردہ و ثرم — آشنا واقف۔ سیہ تیرہ و ثرم

رقعہ چوگا۔ عظم ہڈی استخوان — رشتہ گہٹی خستہ گہٹلی استخوان

بت صنم معشوق۔ دروازہ باب — بت صنم فخ۔ بابت وجہ بارہ باب

صفر کاسہ منحرف خیرہ لغی — صفر زردی۔ روسی قحبہ لغی

حقه ڈبا و درج - سرگشته عرس | حقه قلبیان لوری - ترسنده عرس

مشتری بار جلیبین و سر پهول حل | مشتری گاہک خرنده - جبول حل

ظرف دانائی - گز و چاره پد | ظرف آوند و دعا - بیت خانه پد

عزم کوہی بیش - نانا جد تیا | عزم تاوان ڈنڈ - دادا جد نیا

طره باران گیر بدقالی قباب | طره سحر مقنعه بکهی قباب

طوق گردن بند غل منحوس شوم | طوق چنبر حلقه خس نحوس شوم

قوم لبس سپهر صف رسته سباط | قوم گندم حنظله سقره سباط

زیر جبر کسره - شکایت زینهار | زیر تحت و سیت - مهلت زینهار

خلد جنت عدن رسارا جمله پاک | خلد موش گور - صاف و شیره پاک

سی ثلاثون تیس هم سایه شیشیر | سی جحر بیجر - وهم حصه شیشیر

مثنوی در بحر هزج متضمن تجنیس تام و دران سه صد و یک لغت است و

فتا باذل جوانمرد و سخی راد | فتا برنا جوان باسل جری راد

صله پیوند خویشی سهمه رشته | صله جلد و عطا ماهیچه رشته

گلا حلقوم حلق و حنجره نائے — گلا بوسیده - کوچه زلف غرنائے

مگر تمساح - پوتا سبط حافد — مگر الالا - نواسا سبط حافد

توا طاجن - بچھیرا کره مہره — توا غیره ہلاکی - فقره مہره

بہشتی آبکش - سقا ر سبلغ (اردو ۱۲) — بہشتی جنتی - بسیار سبلغ

شگوفه غنچہ - ضیعه مزرعه کھیت — شگوفه قے - مصاف و جنگ کھیت

لیسیر اندک - غبار و خاک تربت (قبر ۱۲) — لیسیر آسان - رغام آخاک تربت (مٹی ۱۲)

پیری جن - یثرب و طیبہ مدینہ — پیری پرسوں - بلد بلده مدینہ

قفا گدی پیں پس - بینده لالا — قفا پیچھے عقب - تابنده لالا

زنخ ٹھڈی ذقن - حجر و بغل بہ — زنخ طعنه گرفته - قطعه پہل بہ

جریده منفرد - چکی رحا آس — جریده دفتر - امید و رجا آس

زبان مقول - لسان چالاک شاطر — زبان بولی لغت - بیباک شاطر

سره پاکیزه - خاک و خایه بیضه — سره بے عیب - مغفر ترکہ بیضه (خود آہنی ۱۲)

یقین باور - شراوه کوره بھٹی — یقین مرگ و اجل - میخانه بھٹی

زبان نقصان۔ کہانی قصہ داستان
بری طاہر منترہ۔ خویشتن خویش
سبک جلدی شتابی۔ چون اگر گر
لطف ہدیہ۔ سلاح و ساز ہتیار
سیاہی چرہ۔ نزدیک و لدی درون
تنک باریک۔ اکنون حالیا اب
ظرافت زیرکی۔ خرگوش قفہ
ستان چوکہٹ۔ خود آرائی رعونت
سلف پیشین۔ امانت دارا مان
غشا جہلی۔ سید دہرتی کنا یوم
غرض حاجت و نظر بیت نہایت
توان طاقت سکت تیر و بیخون دم
دمیدن اوگنا۔ گشتہ خیرہ

زبان زینت سرود و نغمہ دستان
بری بیزار۔ داماد و ختن خویش
سبک ہلکا چرب خارشت عرگر
لطف احسان۔ ادات اوزار ہتہیار
سیاہی ہمہ کالک۔ جز سوا دون
تنک نازک۔ پدر والد اتا اب
ظرافت لاغ طیبت۔ موش قفہ
ستان ستلقی چت۔ نرمی رعونت
سلف سائی۔ کسان اکار امان
غشا پوشش غلاف۔ الوصد ابوم
عرض اپنچ۔ فرصولت مہابت
توان بیدلی غمام افسون فسون دم
دمیدن پہونکنا۔ بیہودہ خیرہ

شنیدن شنبا سچائی صداقت ۔ شنیدن سونگھنا ۔ یاری صداقت

ولہ گسستگی ۔ نطفہ سلالہ ۔ ولہ خشم و غضب ۔ بچہ سلالہ

مثنوی در بحر خفیف متضمن تجنیس تام و دران پانصد و نود و سہ بیت است للہ صحہ

ریب شک و گمان و ریبت ظن ۔ ریب بہتان و افک تہمت ظن

لب فرہنگ عقل و دانش روع ۔ لب خاطر فواد دل گشن روع

رفق شفقت میا عنایت لطف (مہربانی ۱۲) ۔ رفق نرمی و لین بلاست لطف

راف صہبا شراب بادہ مدام ۔ راف لب پاتشنہ نت ہمارہ مدام

غرفہ پروارہ بالاخانہ بام ۔ غرفہ چلو ۔ صباح یکرہ بام

حین ہنگام و نہ چرکیی شادی (بندر ۱۲) ۔ حین دنبل ۔ فرخ خوشی شادی (پہوڑا ۱۲)

وجہ باعث مہم سبب علت ۔ وجہ چہرہ ۔ مرض و صب علت

حال شبکہ تلہ مصیدہ داس ۔ حال پیلوار اگ ۔ و ہرداس

یال جید و عجان گردن نار ۔ یال فش عرب امرت زن نار

کوس نقارہ و دمامہ کاس ۔ کوس صدمہ ۔ پیالہ کاسہ کاس

۵ بحر خفیف مخبون محذوف فاعلاتن مفاعلن فعلن یا فعلان ۱۲

ثغر سرحد تخوم ڈانڈا مرز

بدو صحرا و بادیہ بن گور چہ

عدل انصاف داد نصفت قسط

خم موج کبوس ٹیڑھا کال

شط لبیاب جوی ارغا رود

زین تاج خروس خوجہ عرف

جس بسودن مساس چھونا مس

گھونس پارہ فرخج رشوت لاج

پھوٹ دشتی خیار فند واکل

بھاگ طالع نصیب بختی صعجت

پیٹ بطن و شکم نوبیدن میل

لاکھہ لک قحف جمجمہ ہامہ

رانگ افسردہ قصر الوان کاخ

ثغر دندان و ثنیش - چوہا مرز

بدو آغاز قبسہ مدفن گور

عدل منصف نصیب قسمت قسط

خم کجی ٹیڑھہ - خام کچا کال

شط ساحل کنارہ - بیٹا رود

زین زینت - اباب موجہ عرف

جس تفحص - جنون و سودا مس

گھونس خرموش شہرم الفت لاج

پھوٹ نااتفاقی - گنجا کل

بھاگ بگریز - ناتوانی ضعف

پیٹ بارشکم خمیدن میل

لاکھہ لک - جبہہ ناصیہ ہامہ

رانگ ارزیز - مینہہ باران کاخ

ٹیکا قشقہ۔ گناہ عصیان اجر	ٹیکا دستی وشرح۔ پیمان اجر
گال رخ وبیم۔ آتشی ناری	گال گنگنی۔ جہنمی ناری
ساس خاش وخشو۔ طریقہ رسم	ساس کھٹمل۔ غنبک وظیفہ رسم
مور طاؤس۔ فیا سرعت ادب	مور چیونٹی۔ شمال خصلت ادب
کام کار وعمل۔ دوشنبہ پیر	کام مقصود۔ شیخ۔ خواجہ پیر
تین سہ۔ ریش لحیہ داڑھی زب	تین انجیر۔ الف سینے زب
دم نفس۔ ناس آدم انسان کاک	دم لہو تیلی مردم انسان کاک
رحل کیمخ پناہ درف کنف	رحل منزل۔ کنارہ ظرف کنف
قرع دق کوفتن۔ بیارہ نجم	قرع دباکدو۔ ستارہ نجم
زار گلگار۔ ڈنڈ بازو یال	راز سر بھید۔ شعر بل مو بال
عین زر۔ پائیں چیلی یاس	عین پاسنگ۔ ناامیدی یاس
ریسمان سوت۔ آب خورا کوز	ریسمان رسی۔ بوغ گنبد اکوز
وار گھر۔ خواہش داپاس لو	وار سولی۔ شواظ شعلہ لو

زوج شوہر حلیل - کہار اشور	زوج جوڑا - فغان و غوغا شور
تاب بل زور - اگ آذر کاغ	تاب رونق - جگانی لشخور کاغ
دیدمہ حیلہ مکر - اجابت دست	دیدمہ چاپلوسی - فرصت دست
ارب اندام عضو - ضایق تنگ	ارب زشتی بدی - جوالق تنگ
قرن گیسو - شبیہ ہمتا چوڑ	قرن شخ سینگ - بند اعضا جوڑ
طاق محراب - مہتری ثروت	طاق تنہا - توانگری ثروت
صوف پشم اون - ڈیل قامت پرز	صوف لیقہ - بلندی رفعت پرز
ابرہ سوزن سوئی - قبیلہ جے	ابرہ دوزینہ ڈنک - زندہ جے
مورچہ مور چال - پاپیا نشست	مورچہ طبع درنگ - انگوٹھا نشست
روح قرآن نبی - عبادت دین	روح عیسی مسیح - عادت دین
سیر رنجیدہ - خیط تاگا راک	سیر آسودہ - قورچ بینڈ ہاراک
لول باشورہ ٹوٹنی - دنیا کون	لول بے شرم خیرہ - ہونا کون
سم لبس - شہر و مہ مہینا ماس	سم سوراخ رخنہ - ہیبہ اماس

صدر بالا نشین - قریحہ سوس	صدر آغاز - دیمک ازصہ سوس
حوصلہ پوٹا - ٹیس بکرا شاک	حوصلہ ظرف ہمت - انگیا شاک
سادہ بے ریش - پیاسا تشنہ غلیل	سادہ بے نقش - حقد و کینہ غلیل
کتم پوشیدن - اخ بہائی شق	کتم پردہ حجاب - سختی شق
جولہ مکڑی کلاش - غنچہ ضحک	جولہ تاج - زبدہ مسکہ ضحک
دوختن سینا - ناپسندی رغم	دوختن حلب دہنا سختی رغم
جبن ترف و پنیر - زادن وضع	جبن ترسندگی - نہادن وضع
جفن شفرہ پلک - شتیمہ داو	جفن غمد و نیام - ردہ داو
مخ بھیجا دماغ - پتا برگ	مخ زبدہ خلاصہ - پیروا پرگ
ضربہ پانہ - بہار رہمہ طل	ضربہ چوٹ - افشک اوس دیمہ طل
قطب سردار قوم - عزت قدر	قطب نام ستارہ قسمت قدر

مثنوی در بحر متقارب متضمن تجنیس تام و در ان سہ صد و یک لغت است لنسخہ ا

ضربہ عجیف و زار و بلا ضعیف	ضربہ اندہا مضعوف انکھی ضعیف

غریب ندرت و طرفه نادر غریب	غرب طاعن و راهی سافر غریب
جریس محبس و قید خانه حصیر	جرس زنگ زنگوله حجره حصیر
علم سنجق و شده رایت نشان	علم کوه سیما علامت نشان
فرا برعلے فوق بالا فراز	فرا پیش نزدیک چوطرا فراز
علق چونک زالو زلو دیوچه	علق خون دیمک زنو دیوچه
فتر کاهلی ضعف سستی فتور	فتر ناتوانی خرابی فتور
اسل رمح بیغال نیزه سبل	اسل دوغ دخ بال خوشه سبل
ذکر نائره کیر خرزه قضیب	ذکر فحل نرشخ زخاره قضیب
جوا سیر و منگیاه دشنام سب	جوا یوغ فدان همه تام سب
کرا سخت رخساره و خد عذار	کرا پاره افکار و مفقود عذار
برابر مساوی فسانه سمر	برابر مسطح زمانه سمر
دغل حیله گر فوطه لنگی ازار	دغل حیله پرپا پیستر گاری ازار
حیا شیرم هنوند قیمت بها	حیا غیث کاخه جلاوت بها

اسل بفتحتین نباتیست بسیار شاخ بی برگ که در آب ایستاده روید و ازان بوریا سازند و بفارسی [illegible]

بہی بہتری خوبی سختی حرج
ذکا زیرکی لبق - فرصت زمان
وفوق آگہی - بہال پیکان سنان
کمر خصر - دلدار گسیدہ تخمین
قدم پای رجل - ابتدا افتتاح
عجل دوڑنا جسم جثہ سریر
خطر جاہ رتبہ - توا توشہ زاد
صفی برگزیدہ طبیعت سرشت
پلہ ڈہاک شیشہ کاسہ ژالہ سقیط
شنا ڈنڈ ورزش - شتابی درفش
دہان ژوندہ مست آفتکار اعیان
غرامت پشیمانی - پیمان ودیع
غدن دسترس مقدرت - پیر زال

بہی توجہ بہ آبی تنگی حرج
ذکا تیزی طبع - ساعت زمان
وقوف ایستادن قیسان سیان سنان
کمر منطقہ ٹیکا پختہ تخمین
قدم گام ڈگ - کہولنا افتتاح
عجل لاہی وگل تخت اریکہ سریر
خطر خوف ڈر - سیال تن بچہ زاد
صفی خالص وصاف خلقت سرشت
پلہ پیوسی - وغد سفلہ سقیط
شنا تیرنا - برق بجلی درفش
دہان خشمگین - ہیچ بہا لا اعیان
غرامت عقوبت تن آسان ودیع
غدن تازگی - قہر قیر رال

پله فاحشه غر - رہائی نجات ‏ ‏ پله چھوٹا آزاد - کبھی نجات

محل جا مکان و معان - دل درون ‏ ‏ محل جوسق و قصر - داخل درون

دبر بعد پس - مالداری غنا ‏ ‏ دبر مزرکون - بی نیازی غنا

مثنوی در بحر مضارع متضمن تجنیس نام و در آن یکصد و بست لغت است و دو نسخه

اتر شمال معجب و مغرور سرگران ‏ ‏ اتر خواب سرخوش و مخمور سرگران

بیثاق استواری - کنانه و جعبه کیش ‏ ‏ بیثاق وعده خصلت و عادت سجیه کیش

حارث مزارع برزگر - ایما اشاره سیم ‏ ‏ حارث فراس ضیغم و مهراع فصد نسیم

غربال چلنی - چابکی چستی عارضه ‏ ‏ غربال دف و دائره - بیماری عارضه

یاری مدد اعانت و یاوری - تو به مول ‏ ‏ یاری تباج علم - دل نا بغره معول

راحت سکون رفاه دعت - نرد مهره گو ‏ ‏ راحت ہتھیلی کف ہسک - وانگانه گوٹ

گردک پہیلی لغز جیب و خلیل خل ‏ ‏ گردک خبا و خیمه - ذبان مرگ خیل خل

سرہنگ کوتوال عس شتواره وزر ‏ ‏ سرہنگ چوبدار بزه جبه و جابه وزر

ساعی دونده شب شفق و لیلاة رات لیل ‏ ‏ ساقی نخل نمیم سخن چین - شتوات لیل

پل فلس پول پیا پیسہ وارادہ چول — پل قطرہ خدک۔ خرد و عقل بہیہ جول

مثنوی در بحر مجتث متضمن تجنیس تام و دران یکصد و بست و چہار لغت بیست و یک نسخہ

رواج راح مسرت سرور بہجت سور — رواج راح پل وزق مہی ضیافت سور

صلاح نیکی۔ تربیتہ خزانہ پوتہ گنج — صلاح شورہ شوری۔ خشنگ سعف گنج

کلار سوچی دخمار بیشہ ور فستان — کلار ضفدع دیگ غوک۔ فتنہ گرفتان

سنار زرگر و صواغ لیشک بغزہ الو — سنار کینہ بہو بخشش و عطیہ الو

نبات مصری۔ کمینہ رذیل سفلہ دون — نبات سبزہ خسیس و بخیل رفتہ دون

سبیل لپو۔ رحم و سبیط بچہ دان تامور — سبیل مسلک و راہ و طریق۔ جان تامور

ہزار بلبل و غین و کعیت دستان گول — ہزار دہ صد و الف احمق ابلہ نادان گول

عمود رکن ستون کہم۔ کلاڑ میرا لوچ — عمود مقمعہ لت گرز۔ درت ننگا لوچ

تراش حرص طمع آز بیم دہشت یاس — تراش فائدہ طائل عذاب نقمت باس

مہنی تکبر و پندار سرخ سوہا لال — مہنی قطیط فراغند۔ بکیم گونگا لال

مثنوی در بحر ہزج متضمن تجنیس تام و دران ہشتاد و لغت بیست و دو نسخہ

غل نوع غلیل تشنگی غین	غل شور تلاج - تیرگی غین
دستور طریق شیوه - هنجار	دستور وزیر - رسته هنجار
دژ حصن حصار قلعه باره	دژ زشت - قبیح - دفعه باره
آغوش غلام - کنده باشانه	آغوش کنار - کنگها شانه
پرویز ثریا - ارکبلی هل	پرویز سمک - الایچی هل
پروانه مثال - نخله عارض	پروانه فراش - وجینه عارض
زنهار شتاب - بجری شاهین	زنهار پناه - ڈنڈی شاهین
نیرنگ فریب - تاتره نول	نیرنگ طلسم منسره نول
نامرد هزاع - حلیپطین لاے	نامرد حریک - نه نشین لاے
بن بیخ جر اصل - کار کردار	بن قهوه - نبان و دوار کردار

مثنوی در بحر سریع متضمن تجنیس تام و در آن پنجاه و دو لغت است

ملح قسم سامه و حلفه نمکین	ملح نمک - میسته بیسته نمکین
سهم عیبی بجره و حصه نصیب	سهم نذر دغدغه - برکه نصیب

سام و داغ آتش و مخ ضرمه نار	سام ورم سخد رمه گله نار
عون مدد هبیر و عجینه عجین	عون مدد گار رشته عجین
پنیاز غن چیل کتن مده چرک	پند نصیحت ونس وکرسه چرک

مثنوی در بحر متقارب سالم مخمس تجنیس تام و در آن چهل و هشت لغت

فخامت جلالت بزرگی شهامت	فخامت بلندی دلیری سهامت
خلیفه ولی عهد فرخنده میمون	خلیفه ملک شباه بوزینه میمون
جهت سو طرف قصد یویه عزیمت	جهت واسطے سحر رقیه عزیمت
سجح قدر غنی و ضلالت خساره	سجح سهل و آسان هلاکت خساره
نوا پیشکش بهیر سپر دار مهتر	نوا قید جلال و پاکار مهتر

مثنوی در بحر متدارک مخمس تجنیس تام و در آن چهل لغت و دو نسخه

سیاهی غافل انگر جمره	سیاهی اشغر کنکر جمره
بودن هونا تاگا رشته	بودن رهنا تاتا رشته
حاجب ابرو چوری رنگ	حاجب دربان خوبی رنگ

ناصح واعظ - چوپان راعی	جامہ دوز ۱۲ ناصح درزی - سوہان راعی
عادی ظالم - روٹی جبرہ نان ۱۲	زخوگر عادی دشمن - کوڑی جبرہ

مثنوی در بحر ہزج متضمن تجنیس لفظی در ان دو صد و نود و یک لغت ست

حرم زوجہ حلیلہ اہلیہ زن	ہرم پیری کہن سالی - گمان ظن
ضرم بھوکھا گرسنہ ہافی	زرم ممسک - برہنہ پا ہافی
ہصر عام مہرع شیر ہاصر	حسد کینہ ضغینہ - عور حاسر
تبع پیرو مطیع و رام تابع	طبع رستی سرشت و طبع طابع
ذکی دانا فطین و فطن فاطن	زکی پاکیزہ شیطان دیو قاتن
بسر آخر فگندن ڈالنا طرح	بصر بینائی - فقر و مفلسی ترح
ثمن ارزش بہا جائز روا سوغ	سمن یاسم چمیلی - زرگری صوغ
اثاث اسباب تیغ و سیف صمصام	اساس اس وبنا - چالاک سمسام
ثنا تعریف - ازرم بلی ہرہ	سنا رفعت بلندی - پیاس حرہ
سدا دائم ہمیشہ سرخ احمر	صدا آواز - آوی گیدڑ ابھر

ص تجنیس لفظی آنکہ الفاظ کہ بتلفظ یکسے فہمیدہ شود در وجمع باشند چون اول و آخر ہر مصرع این مثنوی ۱۲

نضارت تازگی - با آب ناضر | نظارت دیکھنا - بیننده ناظر

سند سچائی - توندی ناف سره | صِد دنزدیکی - تھیلی کیسہ صره

حذر پرہیز بچنا - پنج خمسہ | ہذر بیہودہ - جوع و گرسن خمصہ

زمان دوران زمین - دشمن عدو ثار | ضمان ضامن شدند اشتر حمل سار

الم غم - روشن درخشنده ہزار | علم جھنڈا - ہویدا فاش ظاہر

عسل شہد انگبین - ظاہر تر اطہر | عضل رودہ معا - روشن تر ازہر

زمن برجاے ماندہ - گرگ سمسم | ضمن عاشق بخیل و زفت صمصم

وتر زہ چلہ - ناہر شیر اسد سبر | وتر حاجت - شکیب و ثر کفری صبر

سحر بکسرہ غدو - نگریستن طرف | سہر بیداری و تفیظہ جنبن ترف

ابا اُم والدہ - میدان مضمار | عنا رنج و مشقت - نائی مزمار

زلل لغزش - عجوز و پیر زن زال | ضلل گمراہی - گمراہ و غوی ضال

ضرر خسران زیان - پوشندہ ساتر | ظر سنگ و حجر - قصاب ساطر

امل امید - پہونچا رسغ ساعد | عمل کردار - چڑھنے والا صاعد

عذب خاشاک۔ جھینگر زلہ صُرصُور — غزب بیزار حبیب دوست و سُرسُور

سور خنزیر بغرا۔ کوفتن صک — صور اشکال۔ میخ آہنی سک

ذمر زیرک۔ فرود ولپیت سافل — زمر کم موی۔ سرگین روث ثافل

عبث بیفایدہ۔ غمناک آسی — علس کج خلقی۔ نافرمان عاصی

بتر بدتر۔ درنا سفتہ منشور — بطر سرگشتگی۔ فیروز منصور

سباحت تیرنا۔ پنبہ قطن اثیر — صباحت۔ خوبروئے۔ قافلہ عیر

عسر بدخوئی۔ صاحب حسن صباح — عصر جاسے پینہ۔ تیراک سباح

مثنوی در بحر رمل متضمن تجنیس ملفوظی و در آن دو صد و نوشش لغت نسبت ویک نسخہ

ارض غبرا و سپید نسکا زمین — عرض سامان ضامن و کافل ضمین

نحب کہانسی جثہ و سرفہ سُعال — نہب غارت۔ لومڑی روبہ ثعال

باصرہ چشم آنکہ بینندہ طحور — باسرہ غمگین غمان۔ طایر طہور

عرش اورنگ داربکہ گہ سریر تخت — ارش محفل بزم۔ بانگ و صریر

حرز مان وقت واوان ہنگام حین — حظ خوشی و خرمی۔ بگزار ہین

رس عصارہ شیرہ شلیدہ عصیر

ظہرہ کچھوا سنگ پشت و باخہ ضہر

فحم انگشت و زگال و بگ فحیم

سفل شیب و پستی و سفلہ سفال

ستر پوشیدن چھپانا۔ نام اسم

حول پیرامون حطب ہیزم حصب

عز عزت۔ نیک بخت ہونا سعود

سیسہ آنک۔ گربزی و مکر زرق

فوز رستن چھوٹنا۔ بھی نیز ہم

سرع شاخ تر۔ تھکا ماندہ حسیر

ارث خاکستر۔ شتابندہ سریع

زجر جھڑکی سرزنش۔ عالی اثیر

سد سایہ۔ ہانکنا راندن ذیاد

رث پرانا مشکل و معضل عسیر

زہرہ ناہیدہ۔ از رشت و جاد ظہر

فہم دانستن۔ فہم دانا فہیم

ثفل کنجارہ کھلی۔ جھاگل سقال

سطر تحریر و نوشتن۔ جرم اثم

ہول ترسانیدن اندازہ حسب

عض بدخو۔ ارتقا چڑھنا صعود

صیصہ لیف غواش کوچی پٹ وزق

فوظ مرگ و موت سمسم اصہر حمم

صرع مرگی۔ بوریا خمرہ حصیر

ارس اصل پاک۔ افتادہ صریع

ضجر جائے تنگ۔ زندانی اسیر

صد کوہ و پیچ۔ جبل۔ افزون زیاد

ذب وحشی گاو ۔ پیلستہ حضن	ضب تخشم و غصہ ۔ غم اندہ حزن
اربس آنسو ۔ پپلیا کا خر زریرہ	عرث برکندن ۔ مدہ روگی ضریرہ
آد قوت ۔ عارض دو جنہ عذار	عاد مردم طیش ۔ پاجامہ ازار
سوم مہنگا بیچنا ۔ رسوا ذلیل	صوم روزہ ۔ گردک و خیمہ ظلیل
عتب غصہ ہونا ۔ ہاتھی دانت عاج	عطب نرمی نازکی ۔ امروز آج
تل پشتہ ٹیلا ۔ تمنا کی تلل	طل چیز نیکو ۔ تن جو پا طلل
بذ ہمتا ۔ تیزی خاطر ذکا	بض شیر ترش ۔ بالیدن زکا
حرث کہنہ جامہ ۔ ابریشم حریر	حرص طمع و آز ۔ بانگ سگ ہریر
مس جنون دیوانگی ۔ بدبختی زفیر	مص مکیدن چوسنا ۔ بینڈہی ضفیر
نحر پیش سینہ ۔ باد گرم ہیف	نہر جوئے آب ۔ ظلم و جور حیف
علج نوشیدن ۔ معین ناصر ظہیر	عج گائیدن ۔ لوہی پچش زحیر
زہک فرش آغور بیوسی ۔ لول سنج	ضحک خندیدن ۔ جلال حیا تجمہ ضبج

مثنوی در بحر خفیف متضمن تجنیس ملفوظی دران دو صد و ہشتاد و ہشت لغت است ۲۸۸

نضر سونا طلا و عقیان زر
عشر کذب و دروغ بطلان زور
ثلمہ سوراخ چھید رخنہ نقب
عزم آہنگ قصد ارادہ صوب
نشر پراگندہ - کوشک ایوان صرح
حزم ہشیاری - جوز لوبیا ضبر
توت فرصاد - بو ناکشتن زرع
فرت باٹا - درست و راست صلب
برز پرہیزگار گشتن صبر
حرث مزروع کھیتی بیش سدف
این ہنگام - پاک طیب طاب
زخم دالانہ ریش - کڑوا تلخ
ترفہ تحفہ ہدیہ - نیمہ نصیف (آدھا ۱۲)

نذر پیمان - گزند صدمہ ضیر
عسر دشواری - خاک مٹی ذور
سلہ دزدی ستون خیمہ سقب
عظم استخوان ع استہ - جامہ ثوب (عظام ی ۱۲)
نسر ڈورکاک گدہ - چریدن سرح (کرکس ۱۲)
ہضم پچنا - قوی توانا تریر
طوط خفاش خلق و سیرت ذریع (چمگادڑ ۱۲)
فرط بیشی فزونی کرفہ ثواب
برض تھوڑا قلیل - رفتن سیر
حرس دہر و زمانہ سیپ صدف
عین جاسوس - آب رونق تاب
ضخم راہ کشادہ بیشہ طلح
طرفہ نادر شگفت بہید نسیف

سہو نسیان ذہول سبعہ سات | صہو ہشیاری ضبیت شہرہ صبات

حوب ہمشیرہ نیک بخت سعید | ہوب دوری - تراب اقلیم صعید

زلیف بخس وستہ جسامت حجم | ضیف بازو عضد - پسینا ہاجم

بشر ہنسی صراح و خالص صرد | بسر سرد لب - ٹھنڈا بارد سرد

تف حرارت - زیادہ بیش کثیر | طف کنارہ - شکستہ ٹوٹا کسیر

حبس آنچین - نوشتہ سفر | ہیث ہلنا - تہی و خالی صفر

سمت جانب - شدید سخت صلیب | صمت خاموشی - ہوش رفتہ سلیب

جس مس چھونا - بیوگی ایمہ | جص گچ چونا - تشنگی عیمہ

سیاد خوک وگراز - وجہ سبب | ضیاد تانبا - زمین پست صبب

عکس پرتو - غراب برف ثلج | علص بد خوئی - جود بخشش سلج

اثل گز - عطیہ دستور نشیر | اصل بن - یاری دہ مدد نصیر

طابہ طابق توا - ربودن سلب | طابہ پل خم - سولی دینا صلب

حبل حیلہ حول - سبز خس سغیر | ہیل بال کثیر - خرد صغیر

عذب شیرین و حلوه رغبت ضلع	غضب خشم شمشیر - شان و حالت طلع
نسل اولاد - سایبان ظلّه	نصل پیکان سنان - دو بازله
ذره چیونٹی نصف پلید تصنیف	ضره حاجت نیاز - پاک نصیف
هزل بیهودگی - بریدن طمر	هضل بسیار و کثیر - تازه تر

مثنوی در بحر متقارب متضمن تجنیس ملفوظی و دران نود و هشت لغت یک بیست و نسخه

حصین پخته مضبوط محکم سدید	حسین خوبصورت - هژبر رزم صندید
ثمین بیش قیمت - بیانچی سفیر	سمین مسمن و فربه - سیٹی صفیر
وثن وزن صنم - سخت دشمن غریم	وسن خواب - زنده کلان تیه عظیم
اثر نقش پا کھوج - تازه نضیر	آسر آبگینه - کم اندک نذیر
ثمر فاکهه ستایه مسند رتد نیر	سمر ظلمت شب - مشابه نظیر
زفر موبهه دهان فم شکسته هضیض	ظفر فتح و فیروزی پستی حضیض
حدب کبڑا - کوتاه بالا زمیر	مدب لیث هیضم - بهادر دهیر
ثفر پاردم - گول نادان عدیم	سفر کوچ رحلت - ادهوری ادیم

آدم گور - افزون و وافر غزیر	عدم نیستی - نرم نازک غضیر
سلف سابق و باستان - قوم سمیر	صلب گپ زدن - پردہ چشم شبیر

مثنوی بحر رمل متضمن تجنیس خطی و در آن دو صد و دو لغت و بیست و چہار نسخہ

رِق غلامی بندگی - پتلا رقیق	زِق قربہ مشک - ہمراہی رفیق
بھول نسیان - فاطمہ زہرا بتول	پھول گل - جاگیر اقطاع و قبول
فتن صنف و نوع گونہ - نو جدید	قین آہنگر لہار - آہن حدید
رجم راندن - پند دہ ناصح نصیح	رحم بخشودن - حبیب و خوبی صبیح
قفل آبادی - نکوہیدہ ذمیم	قفل تالا بند - بد صورت دمیم
بوسہ قبلہ چوما - جلنا احتراق	نوشہ نو داماد - پھٹنا اختراق
کرک گینڈا کرگدن - پیدا صریح	گرگ سرجان بھیڑیا - تربت ضریح
چوب لکڑی - بوستان گلزار باغ	حوت ماہی مچھلی - روغن تیل یاغ
نوجہ امرد سادہ رو - کشور دیار	بوجہ قطرہ - چار شنبہ بدہ دیار
حلیہ بیتی - قول گفتن بولنا	حلیہ زیور - وزن سختن تولنا

فیل شمشل پیل - پانا یافتن
قتل کشتن - نسج بننا بافتن

غیب چھپی پیچھ - بے پروا غنی
غیث مدرار و شران - کودن غبی
(باران ۱۲)

چیز شے مشغول ہونا اشتغال
خبز نان روٹی - بھڑکنا اشتعال

صرہ ہمیان ہمیان - پردہ غشا
ضرہ سوت انباغ - شبکوری عشا

گوشہ کو سبج گنگی و غرث بھوک
گوشہ کنج و زاویہ - تف ریق تھوک

رمل بالو ریگ - فکر و غور حوض
زمل لپتارہ نضیح و برکہ حوض

جبت ساحر - چنگل و چنگال چنگ
حیث ہر جا - کارزار و حرب جنگ

عار ننگ آزرم - خوشطبعی مزاح
غار گو حفرہ گڑھا - شادی مرح

سجن زندان حبس - سرمایہ بساط
سحن پر کردن - خوشی فرحت نشاط

روپ صورت شکل - جینا زیستن
روث گوبر ہگنا ریدن ریستن

مثنوی در بحر رمل مسدس مخبن ناقص و در آن دو صد و شش لغت بیست و دو نسخہ

سعد نیک اچھا عنق گردن مراد
سعد موتھا مطلب و مقصد مراد

ترب ہمسن گریزی حیلہ محال
ترب مولی فجل - ناممکن محال

حسن تجنیس ناقص آنکہ دو لفظ یا زیادہ در کلامے بیاید کہ در حروف متفق باشد و در حرکات مختلف چنانکہ اول و آخر ہر مصرع این مثنوی ۱۲

فعل کردن فرق کو پارہ گلہ
عرض پہنائی۔ کنارہ حد کران
مرگ مردن۔ محمدت مدحت ثنا
گھٹنا جو کم شدن۔ بازو جناح
ابلہ نادان عمر لک۔ سیر و اصبا
ضعف بیہوشی۔ لسبو لاتش قدوم
سب گالی۔ مرتع و مرعی چرا
ہفت سبعہ سات۔ بدکارہ فجور
ظہر دیگ کہنہ۔ غوث آغر ذبول
کہنی خریس و دبٹ نزدیکی صمات
پست نیچا۔ روبرو آگے امام
اپر حمدون تیرہ چیز حادث نیا
لین لین نرم۔ شط عیقہ کنار

فعل کردار و عمل۔ شکوی گلہ
عرض ناموس آبرو۔ بر ربط کران
مرگ آہو ظبی۔ صحن آنگن ثنا
گھٹنا زانو معصیت عصیان جناح
ابلہ بغض و دشمنی۔ طفلی صبا
ضعف کمزوری۔ مجی آنا قدوم
سب دستار و عمامہ۔ کیوں چرا
ہفت جرعہ دم۔ زنا کردن فجور
ظہر پیٹھ۔ لاغری و ضر ذبول
کہنی مرفق صمت خاموشی صمات
پست ستو۔ پیشوا قدوہ امام
اپر ہتی بتنکل۔ نامون نیا
لین نرمی۔ کلک کشتی ہاتھ کنار

صرف نام علم - چمکارا اخلاص ۔۔۔ صرف خالص - پوتق و بوتہ خلاص

چہرہ چہرہ مہرہ - جلی روشن بہی ۔۔۔ جبرہ نسیخوار و شنگال - آبی بہی

وردو کمبہ - سرکش - بغی باغی مرید ۔۔۔ درد دُردی وعکر چیلا مرید

روح آسایش - روا ہونا جواز ۔۔۔ روح رحمت - معصرہ کولہو جوازہ

گردہ خایہ دول - ناشکرا کفور ۔۔۔ گردہ کلیہ - کفر وناشکری کفور

مثنوی در بحر رمل متضمن تجنیس زائد یک حرفی و در آن یک صد و نہ لغت بست و سنجا

فخ مصیدہ دام - کیلا پشک ناب ۔۔۔ فحت قمرا چاندنی - درگہ جناب

فر شکوہ و شان - دکار آروغ روغ ۔۔۔ فرخ جوزہ - روشنی تابش فروغ

رت برہنہ و رت عریان - سیخ زین ۔۔۔ رتق بستن باندہنا - غمگین حزین

خل سرکہ - تابع ومنقاد رام ۔۔۔ خلع خلعت دینا - ناجائز حرام

بر کلیز و دنپرہ - صحرا دشت راغ ۔۔۔ برق بجلی ارتجاک - فرصت فراغ

بدر بون نکروہ فرنج - شیر در ۔۔۔ بدر ماہ چاردہ - بیرون بدر

سیس فرق و سر - لگد پاسار لات ۔۔۔ سیسا اسرب قریہ گانون دہ کلات

لو زبانہ رخشہ لنجچہ مسیخ کپل — لوح تختی وسلم خوشہ وشکیل

چغ ربی ایرج متھنی حرص کاو — چغز مینڈک لجم پیشانی چپکاو

قرزمستان جاڑا۔ یاور ام یام — قرص ٹکیا۔ کل ہمہ جملہ تمام

قطعہ در صنعت اظہار مضمر

جنگل صحرا غیضہ دشت

۱ رگ مغفر جبہت مقصد غرض	۲ قیج رشتی ضیق تنگی سیر گشت
۴ صوم روزہ خرمہ دستہ شعلہ لو	۸ داغ وہیہ بیش ضمہ آمہ شست

قطعہ تاریخ ریختہ کلک جواہر سلک دبیر لاثانی منشی سید جمیل احمد صاحب سہسوانی

نہین جھوٹ دعوی سے کہتے ہین ہم — لکھین تو بھلا ایسے شاعر نصاب

ہین سب یاد کرنیکے قابل لغت — ذرا دیکھئے میری خاطر نصاب

یہ کہتے ہین اہل بصیرت کہ ہے — بہ معنی معلم لطاہر نصاب

کرے جسکو ہو نکتہ چینی کا زعم — فروغی ہین موجود حاضر نصاب

کہو سال تالیف اسکا جمیل — لکھی مرحبا خوب نادر نصاب

سنہ ۱۳۲۲ ہ

تمت بالخیر

سلہ مصرعہ مین سے جب کوئی ایک ترجمہ دل مین نہ تہا پہلے تو اس سے چارون مصرعے یعنی پوچہا جائے کر جو حرف دل مین لیا ہو وہ کس کس مصرع مین ہے جس جس مصرع مین بتاوے انکے عدد جمع کر کے پہلے مصرع کے سطر سے وہی حرف بتاوے — عفی عنہ

تاریخ طبع از نتائج طبع مولوی سید عبد القادر صاحب ناظم متوسل

ڈیوڑھی ولیعہد صاحب بہادر ریاست بھوپال

نصاب نو آئین فروغی رقم زد — کہ سرتا بپا آن کتاب است یکتا
کتابیست گنجینۂ لفظ و معنی — سراپا لغت را نصاب است یکجا
زکونش بود درس و تدریس عالم — ہمانا چہ راہِ صواب ست حقا
زہے نذر سلطان کہ مقبول بادا — ہمینش ہمایون خطاب ست زیبا
پے سال چاپش مگر طبع ناظم — عجب بے مثال این نصاب ست گفتا

۲۲ ۱۳ ھ

ایضاً

اے غلام احمد فروغی مرحبا — آپ نے تالیف کی کیا خوش بیان
یہ نصاب بے مثال و بے بدل — جسکا ہر اک لفظ ہے مرغوبِ جان
نذر سلطانی ہے یہ نادر کتاب — کیون نہ ہو مقبول سلطانِ جہان
جب ہوئی مقبول طبع شہریار — اسکے خواہان کیون نہون پیر و جوان
اسکا سال طبع ناظم ہے یہی — نذر سلطانی ہوئی مطبوع جان

۲۲ ۱۳ ھ

صحت نامہ نصاب ثانی موسوم بہ نذر سلطانی

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۴	۷	حب	رحب	۴	۱۱	سجند	سخند	۵	۴	عرصہ	عرضہ
״	۹	نشان	پریشان	۵	۲	آزر	آرز	״	״	بابان	بابا
״	״	آج	آرج	״	۳	کبس	کنس	״	۵	دستہ تہپر	دستہ تپہر

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۵	۵	اسپ خچر	است خچر	۸	۱۰	پانگہ	پاگہ	۱۱	۱۳	روسی	روسپی
〃	۶	سیل گذ میل غنبت	سیل گذ و میل پر غنیت	۹	۵	ہاتیہ	ہامہ	۱۲	۴	عرم	غرم
〃	۷	تیز	نیز	〃	۶	ہاتو	تالو	〃	۸	سست	پست
〃	۸	ثفل	تفل	۹	۷	جنب	جیب	〃	۱۳	ماہچہ	ماہیچہ
〃	۹	جنبر	جبنہ	〃	۸	مذہب	مذنب	۱۳	۱	زالغہ	زالغنہ
〃	۱۰	ڈیٹر	ڈہیرا	〃	۱۲	آبگیری	آبگیر	〃	۴	سبلغ	مبلغ
〃	〃	پرندا	پرندہ	〃	۱۳	فراح	فراج	۱۴	۵	حیر	حبر
〃	۱۱	ڈر	ڈر	۱۰	۱	مہیب	ماہیت	〃	۷	طیب	طیبت
۶	۲	سیر	بیر	〃	۴	وشترنج	دسترنج	〃	۸	ستلقی	مستلقی
〃	۴	نہیدی	مہندی	〃	۱۱	نہک	ہنگ	〃	۱۰	ابو	الو
〃	۵	ظل	طل	۱۱	۱	نرنج	برنج	〃	۱۱	نہایت	مہابت
〃	۸	کیوانات	حیوانات	〃	〃	بررخ	برنج	〃	〃	اماج	آماج
〃	۹	ملانہ	ہدنہ	〃	۳	منسف	منصف	۱۵	۲	سرگشتگی	سرگشتگی
〃	۱۰	دتره	دیشره	〃	〃	یاشد	باشد	〃	〃	بلاست	ملاست
〃	۱۲	سروت	ثروت	〃	〃	سینا	شیبا	〃	۹	فرخ	فرج
۷	۲	کوئنا	کوٹنا	〃	۴	سمع	سمع	۱۵	۱۱	دہر	دہر
〃	〃	نند	نہند	〃	۵	بخوان	نجوان	〃	۱۲	عرب	عرف
〃	۴	شال	مثال	〃	۸	رفتی	رفتی	۱۶	۴	سوج	معوج
۸	۳	داروجری مہتر صد	داروجری مہتر صد	〃	۹	دائی	ڈالی	〃	۱۳	ارزیتر	ارزیز
〃	۹	زخم	زخم و	〃	۱۱	زقعہ	زقہ	۱۷	۳	کہل ملتہ	کہمل

سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۶	بیٹنے	بینی	۲۳	۱	پیپا	پپیہا	۲۹	۲	ناہیدہ	ناہید
۸	ظرف	طرف	″	۵	صفدع	ضفدع	″	″	شت	پشت
۹	دبا	وبا	″	۶	بغرہ	بعرہ	″	۴	چماگل سفال	چماگل ثفال
۱۲	لوخ	لوح	″	۷	رفتۃ	زفتۃ	۳۰	۳	وحتہ	وجنہ
۲	شخور	نشخور	″	۱۰	ڈسیرا	ڈھیرا	″	۸	بانک	بانگ
۴	ضالق	ضائق	″	۱۱	یاس	باس	″	۱۲	آخور	آغوز
۹	زنگ	زنگ	۲۴	″	قریب	قریب	″	″	نول	تول
۱	ازصہ	ارضہ	″	۹	حلب	خلب	″	″	جلال	جلاجل
۲	ٹیس	تیس	۲۵	۲	عحین	عجین	″	″	ضبح	صنج
۹	پرگ	برگ	″	۵	فخامت	فخامت	۳۱	۲	عشر	عشر
۱۰	اوپیں دکھیہ	اوپیں دیمیو	″	″	سہامت	شہامت	″	۴	آستخوان	اُستخوان
۱	بادر	نادر	″	۱۱	فنقذ	قنقذ	″	۶	جوزلویا	جوزبویا
۳	وفوق	وقوف	۲۶	۵	برہنہ پائی بارنی	برہنہ پائی حافی	″	″	قوبی	قوی
۴	ٹیکا	ٹیکا	″	۱۰	ازرش	ارزش	۳۲	۱	ضیت	صیت
۱۳	تقہر	قنقہر	۲۷	۴	ضامن شدند	ضامن شدند	″	۴	سردلب	سرداب
۳	مزد	مزد	″	″	حمل	جمل	″	۸	ضاد	صاد
۴	تام	تام	″	۵	ہزار	زاہر	″	۹	برف ثلج	برف و ثلج
۵	حواب	جواب	″	۹	نگسرہ	بکرہ	۳۳	۶	زمم	رم
۰	جعتہ	جنبہ	″	″	تفیطہ	یقاطہ	″	۸	وزن	ثرون
۰	یدزرگر	برزگر	۲۸	۱۱	طائر	طاہر	″	۹	ندیر	تزیر

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۳۳	۱۲	کپڑا	کپڑا	۳۴	۱۲	بوجھ	بوجیہ	۳۶	۴	رکھنیۃ	رکھنیہ
″	″	مربا لبث	ہاربا لیث	۳۵	۶	تالو	بالو	″	۹	غوش	غش
۳۴	۱	غزیہ	غرنیہ	″	″	پستارہ	پشتارہ	″	۱۳	گور	گود
″	″	یزم	ترم	″	۸	مزاج	مزاح	۳۷	۲	نسخوار	نشخوار
″	۷	جیب	صبیب	″	۹	سخن	شحن	″	۵	دول	ڈول
″		تقفل	ققل	″	۱۳	معلیٰ	مولی	″	۱۳	لگد	لکد
″	۱۰	سرجان	سرحان	۳۶	۱	زیور	ریوڑ	۳۸	۷	خرمہ	خُرمہ
″	۱۲	نوجیہ امرد	نوچہ امرد	″	۴	گھٹا	گھنٹا	″	″	ششت	ہشت

بالحمد للہ